

Ставан К. Врачар:

Социјална садржина функције државно-правног порејка
(Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1996, друго издање)

Коста Чавошки

КЊИГА КОЈА ЈЕ ИЗДРЖАЛА ПРОБУ ВРЕМЕНА

Када се после тридесет и једне године појави друго издање једне књиге, онда је то поуздан знак да је она издржала пробу времена и постала нераздвојни део наше научне баштине. То се управо може рећи за књигу проф. Стевана Врачара *Социјална садржина функције државно-правног порејка*.

Њена вредност ће се још боље разумети ако се има на уму време у којем је она настала и предмет којим се бави. Сам проф. Врачар вели да је то било време „владајућег марксистичког погледа на свет“, „догматизма“, „монолитизма“, „монопартизма“ и „тоталитаризма“ и да то нису биле само опомињуће и претеће речи него и најгрубља стварност. „Свевладајуће су биле само вулгарне тезе“, попут исказа да је држава апарат насиља у рукама владајуће класе, а право у закон преобраћена воља владајуће класе. Битно другачије поставке биле су само „мислене именице“. Синдром страха, неспокојства и неизвесности потискивао је сваку *по-мисао* да се у области државе и права ишта може „ауторски промишљати“.

Па ипак, и у таквим тешким и опасностима бременим околностима било је писаца који су користили и најмање могућности за некакве искорак. Такав је био и проф. Стеван Врачар. Његов искорак из ондашње идеолошке колотечине није био нимало безначајан. Штавише, њега краси јасно изражена самосвојност и препознатљива ауторска боја.

Његова основна мисао, која очигледно није марксистичка него знатно старијег порекла, јесте поставка *да је држава средство, а право форма политичког конституицања друштва*. А како

---

* Излагања наставника и сарадника Правног факултета у Београду изречена у поводу другог издања докторске дисертације професора Стевана Врачара.

постоји нераскидиво, органско јединство државе и права, изведена оставка јесте да је *државно-правни поредак јединство средстава и форме политичког конституисања друштва*.

Да би боље истакао оригиналност ове своје основне идеје, проф. Врачар је морао да оспори једно становиште које се у том времену пре више од тридесет година наметало готово неодољивом снагом – да је државно-правни поредак напросто изданак класне поделе друштва и као такав пука творевина која само служи последњој класи да одржи свој привилегован положај. Уместо овог поједностављеног закључивања, проф. Врачар тврди да државно-правни поредак није одређен класама, нити су класе њиме одређене, него су и једно и друго нечим одређени. А то „нешто“ треба истражити. И после упоредног испитивања узрока једне и друге појаве, проф. Врачар закључује да је „друштвена стварност постала објективни показатељ суштинске детерминисаности државно-правног поретка специфичним процесом политичког конституисања друштва, а не просто постојањем класне диференцијације“.

Тако је проф. Врачар у оном времену и контексту једино дозвољеног марксистичког погледа на свет развио једно потпуно самосвојно становиште о чиниоцима који су довели до успостављања државно-правног поретка. Ма колико онима најмлађима данас изгледало чудно, то становиште историје правне и политичке мисли није нимало необично. Дobar пример јесте Роберт Филмер, највећма заборављен мислилац из XVI века; он је својевремено био познат по својој теорији о божанском праву краљева, која се ваљано може разумети само ако се утврде *негдашњи* смисао и сврха ове дуговечне и утицајне политичке идеје.

Теорија о божанском праву краљева припада времену када су политика и теологија биле у нераскидивој вези и када је владајуће било становиште по коме у политици увек треба видети божју реч и дело. То је, дакле, било доба када се за сваку политичку идеју тражио ослонац у божанском ауторитету и када су не само поборници него и противници учења о божанском праву краљева истицали различите теолошке разлоге и поткрепљивали их одговарајућим наводима из *Библије* и светог предања.

Но, за разумевање правога смисла и сврхе учења о божанском праву краљева најважнији су прека политичка потреба и практични разлози који су довели до њеног теоријског уобличавања. Јер, ово политичко учење непосредно се тицало ондашњих политичких и црквених прилика, што многи данашњи критичари олако губе из вида. Чак се може рећи да је оно као ретко које учење било израз стварних политичких потреба и да је ондашњим људима пружало оправдање и потпору у ономе што су осећали као своју ствар од највећег значаја. А то је била тежња ондашњих нација у

настојању да створе своје суверене државе које ће бити независне од цркве, а пре свега од настојања римског папе да успостави не само духовну већ и апсолутну световну власт над целом хришћанском васељеном. Другим речима, ово учење настало је из потребе да се нађе одговарајуће *шеолошко* оправдање за супротстављање духовној и световној супрематији римског папе, и да се потом изврши потпуно одвајање цркве од државе. А да би се то постигло, *божанском* праву папе морало се супротставити *божанско* право краља, пошто се једино тако могло постићи јединство државе у којој две различите власти одговарајућим правним поретком полажу право на лојалност истих поданика. То је заправо разлог што је овај спор око врховне власти попримио *шеолошки* карактер, па је најдубљи корен суверености нађен у *божанском* праву.

Време у којем је проф. Врачар стасао као правни и политички писац и провео своје најбоље године било је време духовне једногласности – не само превласти него и апсолутног господства само једног, марксистичког погледа на свет. И то погледа који се наметао свим расположивим средствима – од повлашћивања марксистичких правоверника до суровог прогона јеретика. И у том владајућем погледу било је нечега од оне праве вере која, по светом апостолу Павлу, представља „тврдо чекање онога чему се надамо, и доказивање онога што не видимо“ (*Јеврејима њосланица*, XI, 1). Професор Врачар није, међутим, био верник него самосталан критички мислилац и зато је прихватао само оне поставке чију је исправност и заснованост могао да докаже и оправда пред судом властитог ума. Зато је те далеке 1960. године упорно тврдио да је држава средство, а право форма политичког конституисања друштва, и тиме се битно разликовао од својих тадашњих колега који су у држави и праву видели само пуко оруђе класне владавине.

Нажалост, човек може бити критичан према постојећим приликама и људима који га окружују, али не може бити и потпуно изван свога времена. Отуда становиште професора Врачара носи у себи и оживке тог негдашњег времена – доба такорећи потпуне духовне једногласности и суровог прогона неистомишљеника. Стога, иако тврди да је државно-правни поредак суштински детерминисан особеним процесом политичког конституисања друштва а не пуким постојањем класних разлика, он ипак допушта да бар у појединим периодима државно-правни поредак служи одржавању јединства међусобно супротстављених класа.

Но, и у том погледу проф. Врачар се разликовао од својих колега по струци и муци. Било је старијих професора који су у младости пошли од занимљиве и плодне идеје о објективном праву, да би се педесетих година не само приклонили марксизму него га и тако дубоко интериоризовали да су га доживљавали као своје властито становиште. Проф. Врачар је пошао обрнутим путем, да

би већ у својим тридесетим годинама тврдио да државно-правни поредак има превасходно *друшћивену* улогу, а да је класна улога *одсућујуће* од праве суштине овог поретка.

Ваља, међутим, рећи да обе неистоветности у животним путевима наших старијих професора нису само изазване несагласјем у поимању и увиђању суштине државе и права, него су пре свега последица разлике у њиховим карактерима. Пишући своје расправе, професор Врачар није држао у руци перо које се повија и продаје, а за своја уверења јемчио је својим поштењем, својим здрављем и, изнад свега, својим карактером.

Данило Н. Баста

РЕЧ-ДВЕ О ДРУГОМ ИЗДАЊУ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ ПРОФ. ДР СТЕВАНА К. ВРАЧАРА

Није честа појава да докторске тезе, ако и буду објављене доживе друго издање. А када се то догоди, посреди је, засигурно, докторски рад који је с временом потврдио своју зрелост и вредност, побудио занимање шире читалачке публике и наишао на знатан одјек у науци. Нема никакве сумње да је управо то случај са докторском дисертацијом проф. др Стевана К. Врачара. Одбрањена године 1960, она се пет година доцније (1965) појавила у свом првом издању, да би, ево, после више од три деценије и по други пут угледала светлост дана.

Постоји, међутим, једна важна разлика између првог и другог њеног издања. Она се односи на сам текст, који је аутор ту и тамо лекторски побољшао, из њега уклонио неке омашке, па и један свој кључни појам, у првом издању коришћен као „државноправни поредак“, овога пута преиначио у синтагму „државно-правни поредак“. (О тој цртици и њеној семантици могло би се говорити нашироко и надугачко.) Та се разлика пре свега односи на чињеницу да је аутор у друго издање своје тезе уврстио и три расправе које је с разлогом окарактерисао као комплементарне с тезом и од којих се једна, под насловом „Прилог проблематици суштине државно-правног поретка“, овде се објављује први пут уопште. Како су те расправе настале у време рада на тези или непосредно после тога, као њено припремање или као искушавање неких њених суштинских поставки, сасвим је извесно да њихово објављивање заједно и истовремено са тезом пресудно доприноси да се и сама теза контекстуално боље разуме и потпуније схвати. Стога такву ауторову одлуку ваља подржати и поздравити.